

RDA, az első új generációs katalogizálási szabvány

Napjaink egyik nagy kihívása az információkezelés területén az egységesítés, amely segítségével megvalósítható az adatintegráció a különböző információ-előállító felek között. Rengeteg mennyiségű információ található a könyvtárak webes katalógusaiban, de ezek a rekordok jórészt egymástól és a web többi részétől elzártan léteznek a weben. Ez az elzártság azt eredményezi, hogy a könyvtári katalógusok nem tudják kihasználni mindazokat a lehetőségeket, amit az Internet és a web jelenlegi technikai fejlettségünkön nyújtani tud.

A könyvtári információ leírási szabványaink frissességüket tekintve elég féloldalas képet mutatnak. Vannak nagyon friss és modern katalogizálási szabványaink (Például az elektronikus dokumentumok leírására), de a hagyományosabb dokumentumtípusokat leíró szabványaink ennél jóval régebbiek. A koruk önmagában még nem probléma, hiszen egy szabvány lényege, hogy állandóságot biztosítson. A probléma az, hogy ezek a szabványok a cédulakatalógusos időkből származnak. Ezen szabványok megalkotásakor a cédulakatalógus mint formátum leghatékonyabb kihasználására törekedtek. Ez a technológiai keret mára megváltozott. Ma már nem korlátoz minket, hogy a bibliográfiai rekordnak rá kell férnie egy szabványos cédulára. A technikai lehetőségek azt is megengednék, hogy bármely adatelem kereshető legyen. Mivel ez akkoriban még elképzelhetetlennek tűnt, a cédulakatalógus kori bibliográfiai leírási szabványok az adatelemek és a hozzáférési pontok megállapításánál valamiféle „azonosítási minimumra” törekedtek. Csak azokat az adatelemeket írták le, amit feltétlenül szükségesnek tartottak az adott dokumentum egyértelmű azonosításához. Ez nem feltétlenül azonos az érdeklődésre számot tartó adatelemek halmazával.

A probléma, amire oda kell figyelni az a felhasználó és az ő információs igénye és keresési módszere. Régebben a katalógusra egyfajta leltárkönyvként tekintettek, nem pedig a tájékoztató munka fontos eszközének.

Az MSZ 3423/1-83 definíciója szerint a leíró katalógus valamely könyvtár állományában lévő (valamely bibliográfiában regisztrált) dokumentumok betűrendbe sorolt bibliográfiai tételeinek összessége.

A leíró katalógus alapján megállapítható, hogy egy bizonyos dokumentum, amely

- szerzője és címe alapján

- ha a szerzőt a dokumentum nem nevezi meg, csak címe alapján, vagy

- ha a szerző és a cím nem alkalmas, vagy nem elegendő a dokumentum azonosításához, valamely más, a címet helyettesíthető adat alapján ismerhető fel, megvan-e a könyvtárban.

Ami nyilvánvaló ebből az idézetből, hogy a MSZ a dokumentumot helyezi a középpontba és arról szolgáltat annak azonosításához szükséges információt. És az is kiolvasható belőle, hogy

az általa feltételezett katalógushasználó pontosan tudja, hogy melyik dokumentum(ok) kell(enek) neki és csak arra kíváncsi, hogy ez(ek) megvan(nak)-e a könyvtár állományában.

A böngészést, mint információkereső taktikát nem támogatja, igaz akkoriban még nem ez volt az elsődleges stratégia. A webes keresőmotorok alapvetően átformálták az emberek információkeresési szokásait. Hozzászoktak, hogy a weben hiperlinkeken keresztül közlekednek a tartalmak között és ezt szeretnék megvalósítani a katalógusrekordok között is. Ehhez viszont az kell könyvtári részről, hogy a katalógus rekordjainkat minél több szempont alapján kapcsoljuk össze. A felhasználónk ahhoz is hozzászokott a webes keresés alkalmával, hogy egyszerre rengeteg tartalomban keres. Neki az információra van szüksége és nem érdekli, hogy honnan kapja meg. Ezért fontos, hogy a könyvtári rekordok olyan szerkezetűek legyenek, hogy könnyen integrálni lehessen más nagyobb rendszerekbe, amivel lehetővé tesszük a felhasználónak a több forrásban való egyidejű keresést. Ez az egységesítés nagyban múlik a katalogizáló szabványon is. Jelenleg vannak könyvtári területen közös katalógusaink, de csak és kizárólag könyvtári résztvevőkkel. A célnak annak kellene lennie, hogy egy minden tartalomszolgáltató intézmény tartalmait kezelni tudó adatbázist építsünk ki. Ehhez viszont előbb ki kell dolgozni egy olyan szabványt és egy olyan formátumot, ami képes rá, hogy minden lehetséges formában létező a legkülönbélebb helyekről származó tartalmakat/forrásokat/dokumentumokat leírjunk és megjelenítsünk a segítségével. Valamint az is fontos, hogy ezek az adatok olyan formában legyen rögzítve, hogy aztán egy másik fél könnyen újrafelhasználhassa őket.

A dolgozatomban témaként választott RDA katalogizáló szabvány megalkotói azt a meglehetősen ambiciózus feladatot tűzték ki maguk elé, hogy az általuk kifejlesztett adatrögzítési szabvánnyal bármely típusú forrást és tartalmat le lehessen írni és mindezt olyan formában, hogy az könnyen újrafelhasználható legyen.

Módszerek és kutatási kérdés

Dolgozatom témájául az RDA katalogizálási szabványt választottam. Az RDA az Anglo-American Cataloging Rules, Second Edition utódjaként fejlesztették ki, azzal a szándékkal, hogy az eredmény a „21. század katalogizáló szabványa” lesz. A dolgozatomban az RDA-t abból a szempontból vizsgálom, hogy megfelel-e azoknak a kihívásoknak, amiket a bevezető fejezetben megemlítem.

Kutatási kérdéseim:

Hoz-e az RDA adatintegráció szempontjából előrelépést az eddigi katalogizálási szabványokhoz képest?

Támogatja-e a szanálók megváltozott keresési stratégiáit?

A legfontosabb feladat, amit egy modern katalogizálási rendszernek el kell tudnia látni, azaz adatintegráció megvalósítása. Odáig már eljutottunk, hogy a weben elérhetővé tettük az adatainkat és a többé-kevésbé nemzetközi szabványoknak megfelelő a katalogizálási rendszereket használunk és a kész rekord is elméletileg bárki könyvtári résztvevővel megosztható, de ez a MARC mutációinak köszönhetően ez nincs teljesen így. Ráadásul a MARC csak a könyvtári környezetet fedi le, az egyéb információszolgáltató felekkel való bármiféle együttműködés csak nagyon kezdetleges formában létezik. A MARC formátum túlságosan komplex ahhoz, hogy például a könyvkiadók, forgalmazók használják és akkor még nem is szóltunk a nem-professzionális információ előállítókról, például a Wikipedia készítői. A katalógusnak át kell lépnie az intézményi korlátokat, de nem csak a szűken vett szakmai intézmények felé kellene megvalósítani az integrációt, hanem a web egyéb részvevői között is. Hiszen jelenleg már a web az első számú információforrás – a legtöbb hagyományos információszolgáltató intézmény is áttért már a használatára – a legtöbb ember életében és nincsenek arra vonatkozó jelek, hogy ez megváltozna. Így a könyvtáraknak, ha nem akarnak teljességgel elszigetelődni, akkor mindenképpen ez irányba kell fejlődniük.

A vizsgálatom során az RDA első, a nagyközönség elé tárt tervezetből indultam ki, de megnéztem az RDA Toolkit-et is, ami a tervezet folyamatosan frissített online változata. A kész szabványnak is a Toolkit lesz az elsődleges forrása, bár meg lehet majd vásárolni nyomtatott formában is.

Ezen kívül megnéztem még a Joint Steering Committee (az RDA készítői) RDA propagálására készített anyagait és a szakmai szervezetek értékeléseit, módosító javaslatait az RDA-ról. Elemeztem még az Amerikai Egyesült Államokban lefolytatott RDA teszt eredményeit.

Az RDA tervezeten kívül megvizsgáltam még az RDA alapjául szolgáló koncepcionális modelleket is, mint például az FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) és a FRAD (Functional Requirements for Authority Data).

Dolgozatomban először áttekintem a nemzetközi katalogizálási szabványozás fontosabb állomásait, szó ejtve az RDA szempontjából különös fontossággal bíró FRBR és FRAD modellekről. Utána egy kis kitérőt teszek a szemantikus web felé, mely sokak szerint az információkezelés jövője úgy a könyvtárban, mint bárhol máshol. Ezek után a bevezető gondolatok után mutatom be az RDA katalogizálási szabványt. Röviden szólok a történetéről, felvázolom a legfontosabb újításait. Majd rátérek arra, hogy mi jelenthet az RDA a könyvtáraknak az adatintegráció megvalósítása szempontjából. Ebben a részben térek ki az RDA kritikájára is.

A katalogizálási szabványok egységesítésére irányuló törekvések

Az egységes bibliográfiai leírás igénye nem új keletű elképzelés. Már a századfordulón előkerült a világbibliográfia megvalósításának igénye.

A világbibliográfia kezdeményezés az Institute International de Bibliographie intézményhez köthető, melyet Henri La Fontaine és Paul Otlet kezdeményezésére hoztak létre. Az intézmény céljául tűzte ki a 15. századtól megjelent nyomtatványok repertóriumának létrehozását, ezt az újonnan készített bibliográfiákkal folyamatosan frissítették volna. Az elképzelésük szerint mindez egy hatalmas könyveket és folyóiratokat (lelőhelyükkel együtt) leíró cédulakatalógusként öltött volna testet. Ez a vállalkozás sajnos kudarcba fulladt. Nem voltak meg hozzá a megfelelő technikai és emberi erőforrásaik, valamint meg kellett küzdeniük azzal, hogy a különböző bibliográfiák és katalógusok más és más módon írják le a dokumentumokat.¹

A világ dokumentumtermésének regisztrálása ezek után egy ideig kevésbé volt hangúlyos. 1973-ban kezdtek el vele ismételten foglalkozni a Greoble-ben megrendezett IFLA konferencián. Ekkor hirdeti meg az UNESCO a UBC (= Universal Bibliographic Control azaz Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel) programját. A UBC célja egy adott országban

1 Horváth Tibor, Papp István (szerk.): Könyvtárosok kézikönyve. 2. köt. Feltárás és visszakeresés. Budapest, Osiris. 2001. 319.p.

megjelent dokumentumok nemzeti bibliográfiai feldolgozása és a bibliográfiai adatok kölcsönös cseréje.²

Hogy a UBC sikerebb lett, mint elődje az több mindennek köszönhető. Egyrészt a világbibliográfia kezdeményezéskor ugyan már léteztek szép számmal bibliográfiák, de nem voltak általánosan elterjedtek, míg a UBC idejére már általános gyakorlattá vált a nemzeti bibliográfiák szerkesztése.

De ami legnagyobb részt előmozdította a program sikerét az az volt, hogy meghirdetésekor már elkezdődtek a bibliográfiai leírások egységesítését megcélzó programok. Név szerint a Párizsi Alapelvek és az ISBD.

A Párizsi Alapelvek néven ismertté vált keretrendszert az 1961-es International Conference on Cataloguing Principles konferencián elfogadott ajánlásokból alakították ki. A konferencia legfontosabb eredményeinek a következőket tekinthetjük:

1. A katalógizálás alapelveinek, a leíró katalógus funkcióinak (és a funkciók érvényesülését biztosító eszközöknek) a meghatározása
2. egységesített besorolási adatok (személynevek, testületek, címek) megválasztására és közzétételére (címfej, rendszó) vonatkozó legfontosabb szabályok megfogalmazása.³

Az 1969-es koppenhágai International Meeting of Cataloguing Experts konferencián határozatként fogadták el, hogy a Párizsi Alapelveken túlmutatóan nem csak a tárgyi besorolásokat kell egységesíteni, hanem a bibliográfiai leírások formáját és tartalmát is.

Ebből a határozatból fejlődött ki az ISDB (= International Standard Bibliographic Description azaz Nemzetközi szabályos bibliográfiai leírás) program. Erre a programra azért volt szükség, mert ugyan a Párizsi Alapelvek megindított egyfajta egységesítést, de szimplán a katalógus funkcióinak meghatározása és a besorolási adatok egységesítése nem eredményez intézmények között kicserélhető, nyelvi korlátok ellenére értelmezhető bibliográfiai rekordokat, amiket aztán könnyen lehet géppel olvasható formátumba konvertálni úgy, hogy megmaradjanak kompatibilisnek.

A Párizsi Alapelvek korának – cédulakatalógusok időszakának – terméke. Így szükségszerűen nem tér ki olyan fontos dolgokra, amely a jelenlegi OPAC-os korunkban a katalógizálás egységesítésének fő akadályait képzik. Az IFLA ezért indítványozta a Párizsi Alapelvek felülvizsgálatát, hogy a mai digitális környezetre tartalmazzon előírásokat. A konferenciát

2 Horváth Tibor, Papp István (szerk.): Könyvtárosok kézikönyve. 2. köt. Feltárás és visszakeresés. Budapest, Osiris. 2001. 239.-240.p.

3 Horváth Tibor, Papp István (szerk.): Könyvtárosok kézikönyve. 2. köt. Feltárás és visszakeresés. Budapest, Osiris. 2001. 234.p.

2003-ban Frankfurtban tartották. Ezek az új előírások nem leváltják az Alapelveket, csupán kiegészítik azokat. Az ajánlásokban szólnak mindenféle dokumentumtípusról, a tétel megválasztásról, tételformáról stb.

A tervezet alapelvei a következőket foglalják magukba:

1. Alkalmazási terület
2. Entitások, ismérvek és kapcsolatok
3. A katalógus funkciói
4. Bibliográfiai leírás
5. Hozzáférési pontok
6. Besorolási rekordok
7. A keresési lehetőségek alapjai

Ezek az alapelvek egyrészt a régi bevált katalogizálási rendszerekre (Cutter), másrészt az IFLA által kidolgozott koncepcionális modellekre épülnek (FRBR, FRAD).

Az itt lefektetett alapelveket azzal a szándékkal fogalmazták meg, hogy útmutatóul szolgáljanak katalogizálási szabályzatok kidolgozásához. Bibliográfiai és besorolási rekordokra, valamint jelenlegi könyvtári katalógusokra vonatkoznak. Az alapelvek könyvtárak, levéltárak, múzeumok és más közösségek által létrehozott bibliográfiákra és adatfájlokra egyaránt alkalmazhatók.⁴

Az FRBR modell

Az IFLA 1998-ban jelentette meg tanulmányát. A tanulmánynak két alapvető célja volt. Az első, hogy világosan meghatározott, strukturált szerkezetbe foglalja a bibliográfiai rekordokban leírt adatokat, a rekordokat használók igényeinek megfelelően. A második cél, ajánlás kidolgozása a nemzeti bibliográfiai ügynökségek által készített rekordok alapszintű funkcionalitására.

A tanulmány célja az volt, hogy kidolgozzanak egy keretrendszert, ami leírja melyek azok az információk, amiket egy katalógusrekordnak tartalmaznia kell a felhasználó igényeinek kielégítése érdekében.⁵

4 Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről - Az IFLA szakértők 1. Tanácskozása által elfogadott tervezet a Nemzetközi Katalogizálási Szabályzatról 2003 Frankfurt, Németország - A „Statement of International Cataloguing Principles” magyar fordítása <http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2004/3/nyilatkozat.html> (2012-12-15)

5 A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (2012-12-15)

A modell felvázolásakor a felhasználó keresési metódusából indultak ki. A felhasználó feladatainak a find-identify-select-obtain (megtalálni-azonosítani-kiválasztani-megszerezni) négyest határozták meg.

- megtalálni a használó keresőkérdésében megfogalmazott kritériumoknak megfelelő dokumentumokat a használt adatok alapján (pl. a keresés során valamennyi dokumentumot adott tárgykörben; egy konkrét címen kiadott és katalogizált dokumentumot);
- azonosítani a megtalált entitást a kapott adatok alapján (pl. meggyőződni arról, hogy a rekordban leírt dokumentum megegyezik a használó által keresettel, illetve megkülönböztetni egymástól az azonos címen leírtakat);
- kiválasztani a használó kívánságának megfelelő entitást a használt adatok alapján (pl. kiválasztani a használó által ismert nyelvnek megfelelő szöveget, vagy az olyan számítógépes programot, amely megfelel a használó hardver- és operációs rendszerkövetelményeinek);
- hozzájutni a leírt entitáshoz vagy megszerezni azt a használt adatok alapján (pl. a kiadvány megrendelése, a könyvtár állományában lévő könyv kölcsönzése vagy távoli számítógépben tárolt elektronikus dokumentumhoz való online hozzáférés)⁶

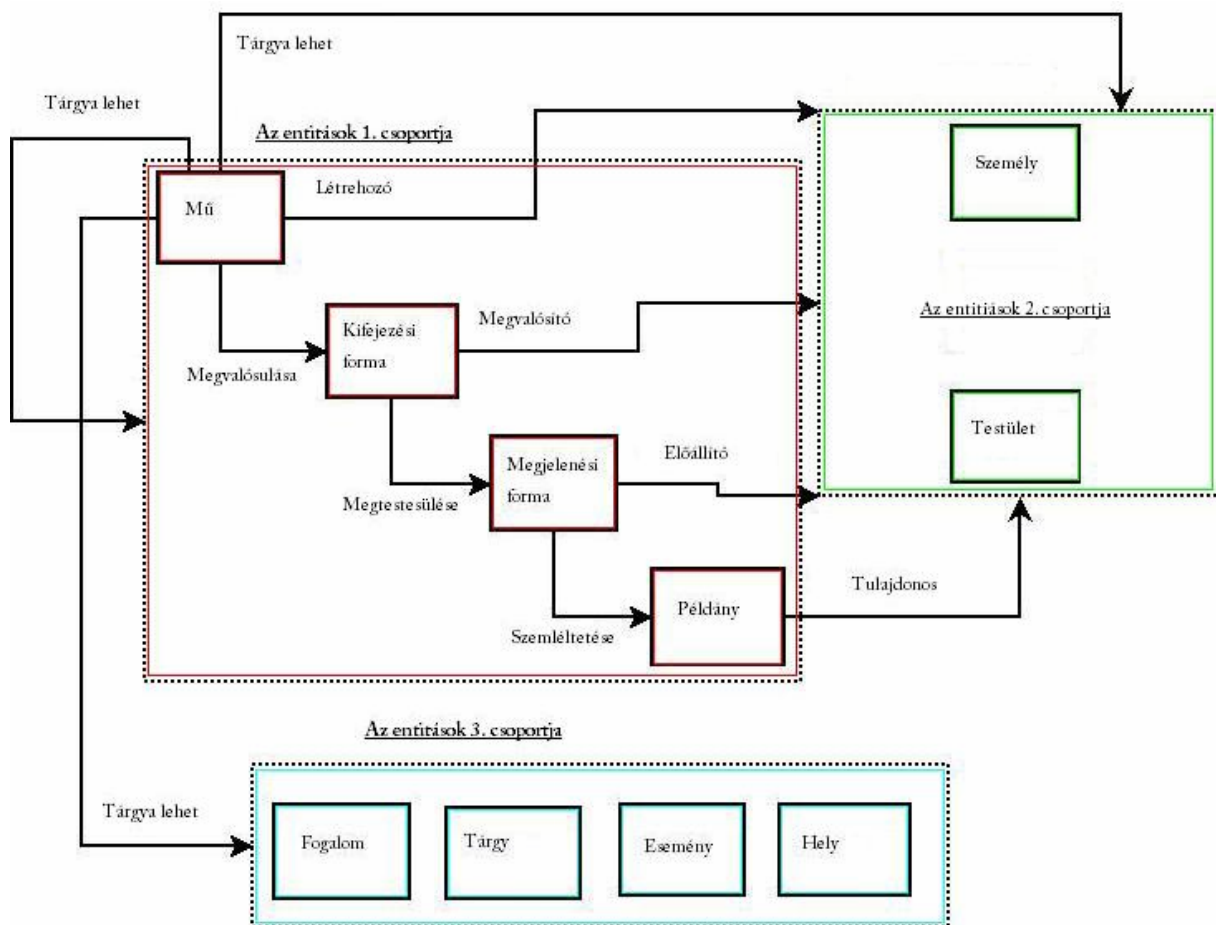
Ebből kiindulva határozták meg az egyes dokumentumok különböző vetületeit, amik a használót érdekelhetik. Ezeket a vetületeket csoportokba rendezték. A modellben felvázoltak 3 entitáscsoportot és definiálták a köztük lévő kapcsolatokat is. Az első entitáscsoportba tartoznak a mű, kifejezési forma, megjelenési forma és a példány. A második entitáscsoportba tartozik a személy és a testület. A harmadik entitáscsoportba pedig a tárgy, esemény, hely hármassá tartozik. A modellben minden entitáshoz kapcsolódnak attribútumok is, ezek a tulajdonképpeni bibliográfiai leírás során leírt adatelemek.

Az első entitáscsoport első entitása a mű, ami nem más, mint egy önálló szellemi vagy művészi alkotás. A mű egy elvont fogalomként jelenik meg a modellben, nem lehet hozzá egy a valóságban létező anyagi tárgyat kapcsolni. A szövegvariáns, fordítás nem tekinthető külön műnek, csak a változatának. Külön műről akkor beszélhetünk, ha az eredeti művön történt változás jelentős mértékű önálló erőbefektetést kívánt meg. Például az átiratok, adaptációk és a paródiák már önálló műveknek tekintendők. A műnek a következő ismérvei lehetnek: a mű címe, típusa, keletkezésének ideje, a mű környezete, célközönsége.

Az első csoport második entitása a kifejezési forma. A kifejezési forma az a sajátos megjelenési vagy művészi forma, amelyet a mű minden egyes alkalommal felvesz, amikor megvalósításra kerül. Fordítás, hangoskönyv-változat mind egyazon mű más-más kifejezési

⁶ A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (2012-12-15)

formája. A következő ismérvek azonosítanak egy kifejezési formát: a kifejezési forma címe, műfaja, keletkezésének ideje, nyelve, terjedelme, környezete, kritikai fogadtatása.

1. ábra FRBR entitáscsoportok

Az entitáscsoport harmadik entitása a megjelenési forma. A megjelenési forma az a kifejezési forma valamilyen fizikai megtestesülése. Ez az entitás a dokumentumtípusokat foglalja magában. Új megjelenési forma akkor keletkezik, ha az előállítási folyamat a mű fizikai formájában változást idéz elő. A megjelenési formát egyértelműen azonosító ismérvek a következők: a megjelenési forma címe, szerzőségi közlés, kiadásjelzés, megjelenés helye, ideje, kiadó, fizikai hordozó, hordozó terjedelme, betűtípus, betűméret, lapszámozás.

Az entitáscsoport negyedik eleme a példány. A példány az a megjelenési forma egy darabja. Egy valóságos kézzel fogható tárgy. A példányt egyértelműen azonosító ismérvek a következők: példányazonosító, jelölések/ajánlások (dedikáció), a példány állapota, a példány hozzáférési korlátai.

A második csoportban lévő entitások (személy, testület) az első csoport entitásainak szellemi vagy művészi tartalmáért, fizikai megvalósításáért, terjesztéséért vagy megőrzéséért felelősek.

A személy entitás ismérvei közé tartoznak például a személy neve, a személyre jellemző dátumok, a személynek adományozott címek illetve a személyhez kötődő egyéb megnevezések. A testület ismérvei közé tartoznak a testület neve, a testülethez kapcsolódó szám, a testülethez kapcsolt hely, a testülethez kapcsolt dátum, a testülethez kapcsolt egyéb megjelölés.

A harmadik entitáscsoportba azok az entitások tartoznak, melyek egy mű tárgyai lehetnek. A csoport elemei: fogalom, tárgy, esemény, hely.

Fogalom alatt elvont fogalmakat értünk, tárgyak alatt élő vagy élettelen anyagi dolgokat értünk, az események cselekmények és esetek (történelmi események, korszakok, stb.), a helyek pedig valóságos, vagy képzeletbeli helyszínek.

A harmadik entitáscsoport tagjaihoz csak egy-egy ismerv tartozik. Ezek a fogalom megnevezése, tárgy megnevezése, esemény megnevezése és a hely megnevezése.

Az első entitáscsoporton belül az entitások között hierarchikus kapcsolat áll fenn. Valamely mű egy vagy több kifejezési formában valósulhat meg. Egy kifejezési forma egy és csakis egy műnek a megnyilvánulása lehet. Valamely kifejezési forma megtestesülhet egy vagy több megjelenési formában. Egy megjelenési forma megtestesíthet egy vagy több kifejezési formát. Egy megjelenési formát egy vagy több példány szemléltethet, egy példány azonban egy és csakis egy megjelenési formát.

Az első és a második entitáscsoport tagjai között „felelősség-kapcsolatok” vázolhatók fel. Egy művet létrehozhat egy vagy több személy, illetve egy vagy több testület. Egy személy vagy egy testület viszont egy vagy több művet is létrehozhat. Ehhez hasonlóan alakul a kapcsolat a csoport többi tagja és a személy illetve testület entitás között, annyi különbséggel, hogy adott esetben megvalósítói, előállítói vagy tulajdonosi kapcsolat áll fenn.

A harmadik entitáscsoport és a mű közötti kapcsolatok a következőképpen alakulnak. Valamely műnek tárgya egy vagy több fogalom, tárgy, esemény, vagy hely lehet. Ugyanúgy valamely fogalom, tárgy, esemény vagy hely egy vagy több mű tárgya is lehet.

FRAD modell

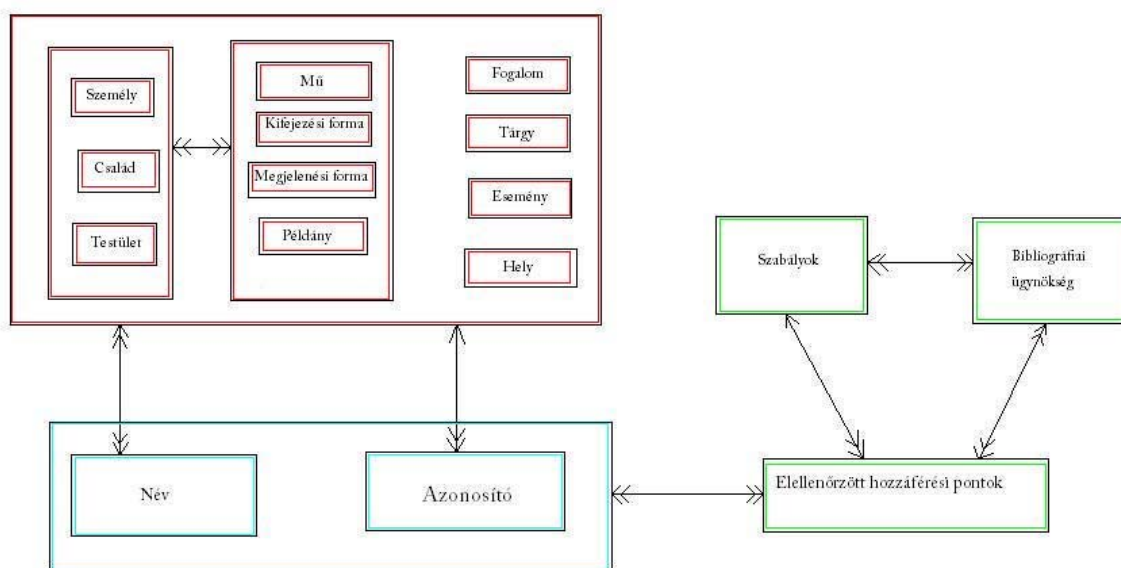
A FRAD (Functional Requirement for Authority Data) kidolgozásakor a következő használói feladatokra építettek:

- Megtalálni, azaz információ találni az entitásról és az entitáshoz kapcsolódó forrásról.
- Azonosítani, azaz megerősíteni, hogy a használó által leírt entitás megfelel a keresett entitásnak, vagy elkülöníteni két vagy több hasonló nevű entitást.

- Tisztázni, azaz tisztázni a különbséget két vagy több hasonló entitás között, vagy tisztázni a kapcsolatot a leírt entitás és a név között, amin az adott entitás ismert.
- Megérteni, azaz megérteni, hogy miért egy adott név-cím vagy név-, vagy címforma került kiválasztásra az entitás preferált nevének vagy címének.

A FRAD modell tulajdonképpen az FRBR modell kiterjesztése. Szerepel benne mind a 10 FRBR entitás, de most nem mint a bibliográfiai leírás entitásai, hanem mint hozzáférési pontok. A modellben szintén 3 entitáscsoportot különíthetünk el. Az első entitáscsoportot a 10 FRBR entitás alkotja kiegészítve a család entitással. A modell fókuszában maga mű áll, az összes többi entitás a művel való kapcsolatában érdekes számunkra, más szavakkal ezek az entitások a mű tárgyi hozzáférési pontjai.

Ami az entitások ismérveit illeti, meghagyták az FRBR-ben felvázolt entitások ismérveit és kiegészítették őket. Például a személy entitás ismérveinél megtartották a személy neve, a személyre jellemző dátumok, a személynek adományozott címek illetve a személyhez kötődő egyéb megnevezések. Kiegészítésként pedig hozzáadták a személy neme, születés helye, elhalálozás helye, ország, lakhely, munkahely, szervezeti tagság, cím, alkotótevékenység során használt nyelv, foglalkozás, életrajz.

2. ábra FRAD entitáscsoportok

A második entitáscsoportot a név és az azonosító alkotják, amin az első entitáscsoport tagjai ismertek. Ez a két entitás is jelen van az FRBR modellben, de míg ott attribútumokként jelentek meg itt entitásoknak tekintjük őket. Egy entitás több néven is ismert lehet, és egy

nevet több entitás is viselhet. Egy entitáshoz több azonosító is tartozhat, de egy azonosítóhoz csak egy entitás kapcsolható.

A harmadik entitáscsoportba tartoznak az egységesített hozzáférési pont, a szabályzat és a bibliográfiai ügynökség. Az egységesített hozzáférési pontokat az első csoport entitásainak nevének és azonosítóinak felhasználásával készülnek. Ezeket egy bibliográfiai ügynökség által létrehozott szabályzat szerint készítik. Egy szabályzat felhasználásával több hozzáférési pont is készíthető, míg egy adott hozzáférési pontot, csak egy adott szabályzat szerint lehet elkészíteni.⁷

Amint azt láthatjuk se az FRBR se a FRAD modell nem hoz radikálisan újat. A bennük szereplő entitások és attribútumok tulajdonképpen mindegyike ismert volt már a katalogizálásban. Ami miatt mégis szükséges volt ezeket a modelleket megalkotni az az, hogy az adatelemek közti összefüggések ugyan a katalogizáló szakember számára teljesen egyértelműek voltak, de nem létezett egy olyan összefoglaló munka, amely alapján adatmodellt lehetett volna kidolgozni, így a kapcsolatok struktúrája elveszett a gépi katalogizálás/visszakeresés során. A számítógépes programoknak ugyanis adatmodellre van szükségük ahhoz, hogy kezelni tudják ezeket – az emberi intelligencia számára evidens – kapcsolatokat.

Szemantikus web

Az, hogy a számítógépes programok nem képesek kezelni az összefüggéseket, nem csak a könyvtári környezetben hátráltatja a keresést. A webes kereséskor ugyanezekkel a problémákkal találkozhatunk, sőt még halmozottabban. Míg a könyvtár egységesített adatokkal dolgozik, így annak megállapítása, hogy a találati halmazban mely elemek tartoznak a jogász Szabó Andráshoz, melyek az irodalom és egyháztörténész Szabó Andráshoz és melyek a zenész Szabó Andráshoz és így tovább viszonylag egyszerűnek mondható. A weben viszont nincs ilyesfajta egységesítés. Ha Szabó Andrásra keresünk például a Google-ben a ránk zúdított millós nagyságrendű találat közül akarjuk kiválasztani például mindent ami, a zenész Szabó Andrással foglalkozik már nem lesz ilyen egyszerű dolgunk. Az sem mozdít minket előre, ha a keresőkérdésünket kibővítjük Szabó András zenész-re, ugyanis a keresőmotorok működése szerint, ha az oldal nem tartalmazza a keresett

⁷ Functional Requirements for Authority Data <http://www.library.illinois.edu/cam/rda/files/FRAD.pdf> (2013-01-09)

szavak mindegyikét, akkor nem kerül bele a találati halmazba. Pedig könnyen előfordulhat, hogy egy releváns forrás Szabó Andrásra csak hegedűsként hivatkozik. Ilyenkor ez a forrás elveszik számunkra, mivel a keresőalgorithmus nem tudja levonni azt a következtetést, hogy az, aki hegedűs, az egyben zenész is.

A webfejlesztőket régóta foglalkoztatja ez a probléma. A szemantikus web elképzelést először Tim Berners-Lee fogalmazta meg 2001-ben.

„A szemantikus web nem egy különálló web, csupán a már meglévő kiterjesztése, ahol az információhoz jól meghatározott jelentést társítunk, mellyel jobb ember – számítógép együttműködést teszünk lehetővé. Már megtettük az első lépéseket, hogy a szemantikus webet beleszőjük a már létező web struktúrájába. A közei jövőben ezek a fejlesztések új funkciókat tesznek majd lehetővé, ahogy a gépek egyre inkább képesek lesznek feldolgozni és „megérteni” az adatokat, amelyeket jelenleg csak megjeleníteni képesek.”⁸

A W3C szemantikus web alatt az alábbi fogalmat érti: „a szemantikus web módszerek és technológiák összessége, melyek segítségével elérhetővé tehetjük a gépek számára az interneten található információk jelentését, szemantikáját.”

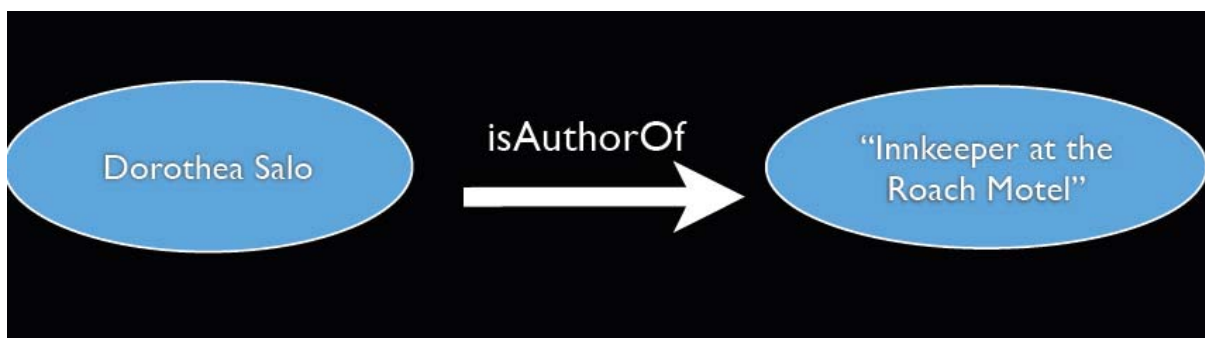
Ahhoz, hogy a fenti célok elérhetővé váljanak, a legfontosabb dolog, hogy képesek legyünk definiálni és leírni a webes erőforrások/adatok közötti kapcsolatot. Ez nem olyan, mint a hiperlinkek jelenlegi használata a, amikkel egy oldalt kapcsolunk egy másikhoz, a hiperlinkek egy kapcsolatot definiálnak a jelenlegi weboldal és a céloldal között. Egy nagyon fontos különbség a hiperlink és a szemantikus web között, hogy az utóbbinál ilyesféle kapcsolatot lehet definiálni két bármilyen forrás között, nincs értelme a jelenlegi weboldal fogalmának ebben a környezetben. Egy másik fontos különbség, hogy a definiált kapcsolat (maga a link) is el van nevezve, míg a hagyományos linkeknél nem ez a helyzet így a szerepük leredukálódik az emberi használatra. A fent említett kapcsolatok definiálása lehetővé tesz számunkra egy jobb és automatikusan működő adatcserét. Az RDF (Resource Description Framework) ami a szemantikus web alapköve, ennek az adatcserének a megvalósításához ad egy formális keretet.⁹

A szemantikus web fontos alapköve az RDF (Resource Description Framework – forrás leíró keretrendszer). Az RDF úgynevezett tripletekből áll. A triplet részei a szubjektum, a predikátum és az objektum. Ezek megfelelnek egy hagyományos természetes nyelvi mondat

⁸ Tim Berners-Lee - James Hendler - Ora Lassila: The Semantic Web
<http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=the-semantic-web&page=2> (2013-01-05)

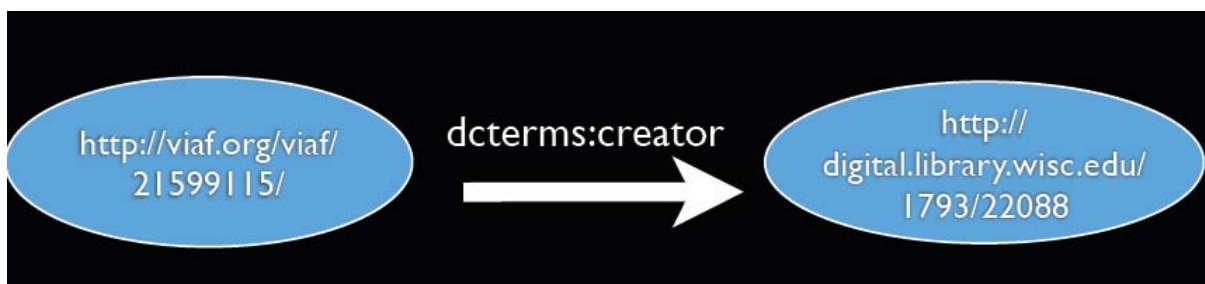
⁹ <http://www.w3.org/2001/sw/SW-FAQ#whatarebuildingblocks> (2012. december 28.)

alany-állítmány-tárgy felépítésének. Az RFD tripletet a 3. ábrán látható módon szokás általában szemléltetni.

3. ábra

Mindegyik „mondatrész” lehet ember által olvasható természetes nyelvű karaktersorozat (literál), de ez általában csak szemléltetés céljából használatos, mivel a literálokat a programok nem értik. Így a gyakorlatban működő RDF tripleteknél a források és a relációk is URI-k (Universal Resource Identifier). Az URI-kat elsősorban gépek értik. Az URI egy webes erőforrást azonosító karaktersorozat. A gyakorlatban 100-ból 99 esetben az URI egy sima, jól megszokott URL, a fennmaradó 1 esetben pedig nagyjából úgy néz ki, mint egy URL csak más prefixumot használ. A 3. ábrán látható gráf valóságközelibb megjelenítése a 4. ábrán látható.

4. ábra

Az irányított gráfos ábrázolást csak a könnyebb ábrázolás és megértés miatt szokás használni az RDF esetében. Természetesen a valóságban nem így néznek ki az adatkapcsolatok. Az RDF-et – mivel platformfüggetlen adatcsere nyelv – többféle szintaxisban is le lehet írni. A más ismert RDF triplet XML szintaxisban az 5. ábrán látható.

Megfelelő összefogással RDF-ban le lehetne írni minden webes forrást és megvalósítható lenne a szemantikai alapú keresetőség. Ez még jelenleg nincs így. Bár vannak a szemantikus web terén nagyon szép eredmények, még távol van attól az elterjedtségtől, ami ahhoz kellene, hogy igazán kihasználhassuk a benne rejlő lehetőséget.

```

<?xml version="1.0"?>
<rdf:RDF xmlns:rdf="http://www.w3.org/1999/02/22-rdf-syntax-ns#"
        xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">

  <rdf:Description rdf:about="http://digital.library.wisc.edu/1793/22088">
    <dc:creator rdf:resource="http://viaf.org/viaf/21599115"/>

  </rdf:Description>
</rdf:RDF>

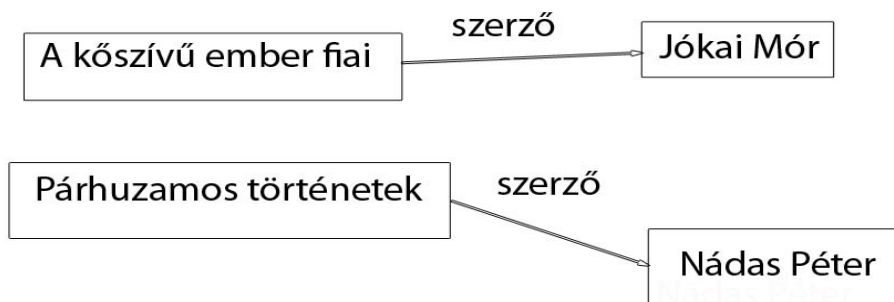
```

5. ábra

RDF-ben megjeleníthetünk nem RDF-ben leírt forrásokat is, ha azok RDF-szerű módon/logikával vannak rögzítve. Például egy táblázat tartalma általában viszonylag könnyen és automatikusan átírható RDF-be, hiszen az adok rögzítési módja ezt lehetővé teszi. Az adatok jól el vannak különítve mezőkbe. Egy mezőben csak egyféle adat található. A táblázat oszlopainak címsora pedig információt szolgáltat arról, hogy az adott oszlop adatai milyen kapcsolatban állnak a többi oszlop adataival.

Mű címe	Szerző
A kőszívű ember fiai	Jókai Mór
Párhuzamos történetek	Nádas Péter

1. táblázat

6. ábra

A szemantikus web szabványok jelenleg még nem terjedtek el eléggé ahhoz, hogy igazán látványos változást indíthassanak el. De vannak már működő alkalmazásai. Ilyen például a Tim berners-Lee által nemrégiben készített <http://data.gov.uk/>. Ez az oldal az Egyesült Királyság kormányzatáról szolgáltat könnyen újrafeldolgozható adatokat. Ezeknek segítségével különböző hasznos alkalmazásokat lehet készíteni. Az oldalon több megtalálható

ezekből az alkalmazásokból. Példaként hoznám a Locatable nevű alkalmazást, amely megkönnyíti a „milyen környékre is költözzünk” problémakört. Az oldalon megtalálható adatokra építve egy térképen keresgélve megnézhetjük az adott környék lakhatási szempontból fontosabb jellemzőit, mint például tömegközlekedés, bűnözési ráta stb. Ezen paraméterek alapján kereshetünk is, hogy megtaláljuk azt a környéket, ahol lakni szeretnénk. A szemantikus web valami ilyesmit szeretne elérni. Ezek az adatok szabadon hozzáférhetők mindenki számára. Az alkalmazás létrejötte előtt is azok voltak, viszont az adatok szemantikus web szabványoknak megfelelő rögzítése miatt lehetőség nyílt rá, hogy ezeket az adatokat automatikusan felhasználva valami újat hozzanak létre, jelentősen lecsökkentve a keresésre fordított időt.

Az RDA bemutatása

Története

E sorok írásakor a világ egyik legelterjedtebb katalogizálási szabványa az AACR2 – teljes nevén az Anglo-American Cataloging Rules, Second Edition – 1978-as bevezetésétől kezdve több ország egységes szabványa egészen napjainkig.

Az AACR publikációját a Committee of Principals nevű bizottság irányítja. A bizottság három albizottságra tagolódik, ezek a The Co-Publishers of AACR, The Joint Steering Committee for Revision of AACR, és The AACR Fund Committee (Trustees). A CoP felügyeli az AACR publikálását, a JSC részéről érkezett felülvizsgálatok eredményeit, felülvizsgálja az AACR Fund állapotát és felhasználását, meghatározza a JSC jövőbeni elvégzendő feladatait.¹⁰

A Committee of Principals tagjai között ott van az American Library Association (Amerikai Könyvtáros Szövetség) a Canadian Library Association (Kanadai Könyvtáros Szövetség) és a Chartered Institute of Library and Information Professionals (Könyvtári és Információs Szakemberek Intézete) szervezetek vezetősége/kinevezettjei, valamint a következő könyvtárak vezetősége/kinevezettjei: Library of Congress, Library and Archives Canada, National Library of Australia és a British Library.

¹⁰ <http://www.aacr2.org/governance.html>

Amint az látható, ezek többségében angol nemzeti nyelvű országok, de az AACR a nevében lévő Anglo-American előtaggal ellentétben nem csak az angol nemzeti nyelvű országok katalógizálási szabványa. A szabvány 24 nyelvre fordították le az idők során.¹¹

A CoP felelős minden olyan irányelvért és programért, ami az AACR-hez köthető, ilyenek például az AACR felülvizsgálata és új változatainak megjelentetése.

Bizonyos időközönként, ha történik olyan változás a világban, amit a katalógizálási szabványnak le kell követnie, felülvizsgálják a szabványt, és módosításokat javasolnak hozzá. Magát a felülvizsgálatot a Joint Steering Committee végzi. Az AACR2 legutóbbi felülvizsgálata 1997-ben kezdődött meg a Kanadában megrendezett International Conference on the Principles and Future Development of AACR nevű konferencia keretében. Akkor úgy ítélték meg, hogy az AACR2 alapvető változtatásokra szorul, mert a jelenlegi verzió nem felel meg kellően az információs robbanást követő rengetegféle forrás által támasztott kihívásnak.

A munka az új szabványon 2004-ben kezdődött meg. A munka gyorsan haladt, már az év végére elérhetővé tették az AACR3 első részének tervezetét előzetes értékelésre. A szakma visszhangja a tervezetre nem volt túl jó. Főleg azt kifogásolták, hogy az AACR3 tulajdonképpen semmi újat nem hoz az AACR2-höz képest, csupán egy kissé átrendezte annak fogalmi készletét. Csak tessék-lássék változtatások vannak benne és magára a problémára – az új, digitális környezet kihívásai – nem ad megoldási javaslatot.

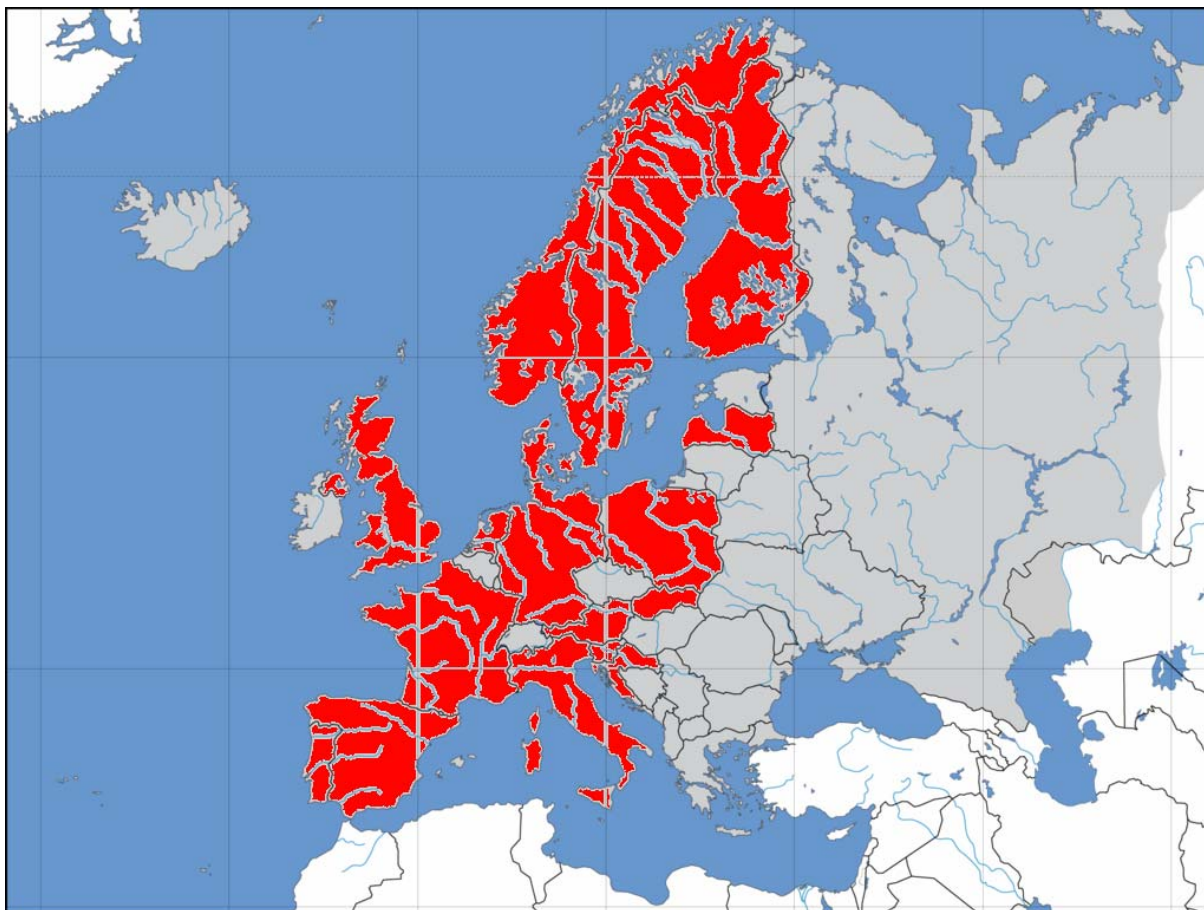
A bizottság megfogadta a beérkezett kritikákat, visszatért a tervezőasztalhoz és 2005-ben egy teljesen új – meglehetősen ambiciózus – irányvonallal tért vissza. Ekkor változtatták meg a nevet AACR3-ról RDA-ra vagyis Resource Description and Accessre. A névváltoztatást több szempontból is indokoltnak érezték. Egyrészt azért, mert az új szabványt teljesen nemzetközi használatra tervezték és így az Anglo-American előtagot nem lett volna szerencsés megtartani. Másrészt, azért mert az RDA-t teljesen más alapokra építették fel, mint elődeit. Az AACR2 még a cédulakatalógusokhoz készült, az RDA pedig a digitális környezethez, maga a név – Resource Description and Access – egybecseng az RDF – Resource Description Framework – adatmodell nevével.

2006 és 2007 között már megjelennek fejezetek az RDA-ból. 2008 novemberében az RDA teljes tervezete elérhető. A JSC megvitatta a beérkező véleményeket, javaslatokat a tervezetről a 2009. áprilisi gyűlésén és az átdolgozott szöveg 2009 júniusában került a kiadókhöz. 2010. júniusában az RDA hivatalosan is publikálásra került az RDA Toolkit keretében.

¹¹ <http://www.rda-jsc.org/translations.html>

2010 szeptembere és 2011 márciusa között zajlott a szabvány tesztelése. A tesztelés egy felkészítő szakasszal indult, majd azt követte a tesztrekordok elkészítése, végül következett a kiértékelés. A teszt kiértékelése után arra a következtetésre jutottak, hogy a szabvány így ebben a formában még nem működőképes. Ezért elhalasztották a szabvány bevezetését, mert szükséges még változtatni rajta. Így azt tanácsolták a parterintézményeknek, hogy egyelőre ne alkalmazzák a szabványt, hanem várják meg, amíg a módosítások elkészülnek és az új módosított változatot alkalmazzák. A módosítások elkészültét 2012 végére ígérik.

Az RDA iránt Európában is érdeklődnek. Az EURIG (European RDA Interest Group) azokat az európai intézményeket tömörítik, amelyek érdeklődnek az RDA iránt. Az EURIG-nek 26 tagja van 16 országból. Összejöveteleiken közös szakmai javaslatokat dolgoznak ki az RDA-ban felmerült problémák orvoslására, melyet aztán elküldenek a JSC-nek is. A 7.ábrán az EURIG tagországai vannak pirossal kiemelve.

7. ábra

Az RDA adatrögzítési szabvány. Ez azt jelenti, hogy a szabályzat - első olvasásra zavarbaejtő módon - szinte egyáltalán nem tartalmaz adatmegjelenítésre vonatkozó megkötéseket. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy az RDA-ban leírt rekord egy strukturálatlan adathalmaz lenne. Az adatmegjelenítési megkötések elhagyása tudatos lépés volt a tervezők

részéről, így érték ugyanis el, hogy az RDA formátumfüggetlen legyen. Maga a szabvány ugyan nem tartalmaz adatmegjelenítési instrukciókat, viszont a függelékben jól áttekinthető táblázatos formában leírják, hogy melyik RDA adatelemnek melyik MARC mező (9. ábra), ISBD adatelem (8. ábra) felel meg. Az jól látható ezekből a táblázatokból, hogy ugyan az RDA rekord megjeleníthető ezekben a formákban, de nem túl ideális módon.

2. Edition Area

2.1. Edition statement (M)		2.5.2 Designation of Edition RDA
2.2. Parallel edition statement	=	2.5.3 Parallel Designation of Edition RDA
2.3. Statements of responsibility relating to the edition		
First statement (M)	/	2.5.4 Statement of Responsibility Relating to the Edition RDA
Subsequent statement	;	2.5.4 Statement of Responsibility Relating to the Edition RDA

8. ábra

Mivel az RDA új elemeket is bevezetett a szabványába, amelyek eddig nem voltak bent az AACR2-höz képest, bizonyos módosításokat kellett tenni a MARC 21 formátumon, hogy ezeknek az új elemeknek is legyen külön mezőjük.

Az RDA-ra felkészülve a MARBI (Machine-Readable Bibliographic Information) elvégzett néhány módosítást a MARC 21 formátumon, hogy az új elemeknek legyen helyük a formátumban. A legfigyelemremélőbb a 336, 337 és 338 mezők beiktatása a tartalom-, média- és horzozótípusnak (ebben a sorrendben) a bibliográfiai leírásban és a 046, 37X és 38X mezőket a besorolási adatcsoporthoz, hogy lehetővé tegye az attribútumok speciális azonosítóinak

Ezeket a szükséges változtatásokat még az RDA Toolkit kiadása előtt megtették, hogy az integrált könyvtári rendszerek fejlesztőinek legyen idejük, hogy beépítsék ezeket a termékükbe. Ennek eredményeként nem volt semmilyen probléma a tesztelők részéről, amikor RDA rekordot írtak le MARC formátumban.

Main entries (1XX)

100 Main entry—.Personal name

First indicator = 0 or 1

\$a Personal name	9.2.2 Preferred Name for the Person RDA
\$b Numeration	9.2.2 Preferred Name for the Person RDA
\$c Titles and other words associated with a name	9.4 Title of the Person RDA 9.6 Other Designation Associated with the Person RDA
\$d Dates associated with a name	9.3 Date Associated with the Person RDA
\$q Fuller form of name	9.5 Fuller Form of Name RDA
\$u Affiliation	9.13 Affiliation RDA

9. ábra

Az RDA azzal a nem titkolt szándékkal készült, hogy ugyan megjeleníthető lesz a már létező formátumokkal, de kidolgoznak hozzá egy saját formátumot is, amivel természetesen nem csak az RDA-val leírt rekordok lesznek megjeleníthetőek. A munkálatok már megkezdődtek ennek a formátumnak a kidolgozásán. A Library of Congress kereteink belül működő Bibliographic Framework Transition Initiative foglalkozik ezzel a projekttel.

A Working Group of the Future of Bibliographic Control ahogy megvizsgálta a jövő technológiáját, írta, hogy a könyvtáros közösség adathordozója a MARC egy „negyven éves információkezelési technológián alapszik és nem képes lépést tartani a jelenlegi programozási módokkal”. A Working Group megfogalmazta az igényt egy olyan formátumra, amely „képes elszállásolni és megkülönböztetni a szakértői, az automatikus és a saját készítésű metaadatokat egymástól, ezekbe beleérve az annotációt (kritika, hozzászólás) és használati adatokat”. A Working Group egyetértett abban, hogy a MARC jól szolgálta a könyvtáros közösséget a web előtti környezetben, de most valami újra van szükség.

„Megértve azt, hogy a Z39.2 és a MARC már nem felelnek meg a célnak, a könyvtár és más érdekelt közösségeknek közösen kellene dolgoznia, hogy kidolgozzanak és alkalmazzanak egy olyan bibliográfiai információhordozót, amely képes rá, hogy az adatok teljes skáláját kezelni tudja a könyvtárak számára, és elősegítse ezeknek az adatoknak a cseréjét a könyvtáros közösségen belül és a könyvtár és más közösségek között is.”

Ugyanezek a gondolatok vetődtek fel, a nem rég lezajlott a Resource Description and Access szabvány nemzeti tesztje során is, melyben résztvett a National Agricultural Library, a

National Library of Medicine, és a Library of Congress. A 26 tesztpartner szintén kiemelte, hogy a MARC állított bizonyos korlátozásokat és az RDA teljes képességei nem kerültek érvénybe, pedig az sokkal hasznosabb lenne a könyvtári közösség számára.

Több a tesztben résztvevő könyvtár jelezte, hogy kevés esélyt látnak arra, hogy az RDA által képviselt változások jelentős előnyöket hoznának, ha nem eszközölnék változásokat meg a MARC hordozón. Kifejezetten azt emelték ki, hogy a MARC struktúrája akadályozza az adatelemek szétválasztását és akadályozza az URI-k használatát a linked data környezetben.¹² Megfogalmazásuk szerint az új bibliográfiai keretrendszernek mindenképpen a szemantikus webes technológiákra kell építenie.

Szerkezete

A szabvány belső felépítése meglehetősen szokatlan képet mutat. Az eddig megszokott helyett – a különböző dokumentumtípusok leíró szabályai külön egymástól elválasztva kerülnek tárgyalásra – FRBR adatelemek szerint rendezi a szabályokat. A szabályzat 10 szakaszra tagolódik. Ezen felül meg lehet különböztetni 2 nagy egységet az ismérvek rögzítése (1.-4. szakasz) és a kapcsolatok rögzítése (5.-10. szakasz). A szakaszok meglehetősen önmagukért beszélő címet kaptak, ezek is könnyítve az eligazodást ebben az elsőkre kissé szokatlan struktúrában:

1. A megjelenési forma és a példány attribútumainak rögzítése
2. A mű és a kifejezési forma attribútumainak rögzítése
3. A személy, a család és a testület attribútumainak rögzítése
4. A fogalom, a tárgy, az esemény és a hely attribútumainak rögzítése
5. Az elsődleges kapcsolatok rögzítése
6. A forrásokkal összefüggő személyek, családok és testületek kapcsolatainak rögzítése
7. A kapcsolat rögzítése témákhoz, tárgyakhoz, eseményekhez és helyekhez
8. A művek, kifejezési formák, megjelenési formák és példányok közötti kapcsolatok rögzítése
9. A személyek, családok és testületek közötti kapcsolatok rögzítése
10. A fogalmak, tárgyak, események és helyek kapcsolatainak rögzítése

A szakaszok tovább tagolódnak fejezetekre, összesen 37-re. Minden szakasz első fejezete általános irányelveket tartalmaz az adott adatelemek rögzítésére vonatkozóan. Itt találhatóak meg összegyűjtve az adott szakasz kötelezően rögzítendő alapelemeinek leírása, az

¹² <http://www.loc.gov/marc/transition/news/framework-103111.html> (2013-01-03)

esetlegesen megengedett alternatív rögzítési módozatok az egyes adatelemek leírására és az adott fejezetben használt kifejezések definícióit is megtalálhatjuk.

Kapcsolatok

A kapcsolatok az adatelemek között nagyon fontos részei, mind az FRBR modellnek, mind magának az RDA-nak. Ahogy már említettem 6 szakasz foglalkozik az adatelemek közötti kapcsolat rögzítésével.

A fejezet általános vezérelveket nyújt és instrukciókat ad az azonosítók használatára, valamint a kapcsolatok előnyben részesített hozzáférési pontjainak elkészítésére. A fejezet arra is ad útmutatást, hogy hogyan használjuk a kapcsolatjelölőket, hogy a személy által kifejezett funkciókat írja le.

A kapcsolatjelölők ellenőrzött szótárát az I-L függelék tartalmazza, részletes leírással vonatkozóan arra, hogy milyen esetekben lehet alkalmaznia az adott kapcsolatjelölőt.

Kötelezően rögzítendő elemek

Az RDA szerkezeti különbsége elődjéhez képest még, az, hogy az AACR2 a rekordmélységet 3 részre tagolja. Vannak első, második és harmadik szintje a leírásnak. A bibliográfiai leírási minimumot az első szint jelenti. Az RDA csak két szintet különböztet meg, vannak az alapelemek (core elements) és a többi elemek. A bibliográfiai minimumot az alapelemek

RDA alapelemei

Az RDA alapelemei a kifejezési forma és példány ismérveinek rögzítésekor:

- title proper/ pontos cím
- first statement of responsibility / szerzőségi közlés
- designation of edition / kiadás megnevezése
- designation of a named revision of an edition /
- numbering of serials / a sorozat számozása
- scale of cartographic content / a kartográfiai tartalom méretaránya
- first place of publication / a kiadás helye
- first publisher's name / kiadó neve
- date of publication / kiadás dátuma
- title proper of series/subseries/ a sorozat/alsorozat helyes címe
- numbering within series/subseries / a sorozaton/alsorozaton belüli sorszáma

- identifier for the manifestation / a kifejezési forma azonosítója
- carrier type/hordozó típusa
- extent / kiterjedés

A mű és a kifejezési forma ismérveinek rögzítésekor az a kötelezően rögzítendő alapelemek:

- Preferred title for the work / A mű előnyben részesített címe
- Identifier for the work / A mű azonosítója
- Content type / Tartalom típusa
- Horizontal scale of cartographic content / térképek horizontális kiterjedése
- Vertical scale of cartographic content / térképek vertikális kiterjedése

A személy, család és szervezet ismérveinek kötelezően rögzítendő adatai:

- Preferred name for the person / A személy előnyben részesített neve
- Title of the person / A személy címe/rangja
- Other designation associated with the person / A személlyel összefüggésbe hozható egyéb megnevezések

- Identifier for the person / A személy azonosítója
- Preferred name for the family / A család előnyben részesített neve
- Type of family / Család típusa
- Identifier for the family / A család azonosítója
- Preferred name for the corporate body / A szervezet előnyben részesített neve
- Location of conference, etc. / Konferencia helye stb.
- Date of conference, etc. / Konferencia időpontja stb.

A mű, kifejezési forma, megjelenési forma és példány között fennálló elsődleges kapcsolatok rögzítésének alapelvei:

- A mű megjelenési formája
- A kifejezési forma megjelenési formája

A forrás és a vele kapcsolatba hozható személyek, családok és szervezetek közti kapcsolat rögzítésének alapelemei:

- Alkotó
- Más személy, család vagy szervezet, akik kapcsolatba hozhatók a művel

A tárgykapcsolatok rögzítésének alapelemei:

- Access point representing the work / Hozzáférési pont a műhöz
- Access point representing the expression / Hozzáférési pont a kifejezési formához
- Access point representing the person / Hozzáférési pont a személyhez
- Access point representing the family / Hozzáférési pont a családhoz
- Access point representing the corporate body / Hozzáférési pont a szervezethez
- Access point representing the concept / Hozzáférési pont a fogalomhoz
- Access point representing the object / Hozzáférési pont a tárgyhöz
- Access point representing the event / Hozzáférési pont a eseményhez
- Access point representing the place / Hozzáférési pont a helyhez

Amint az látható elég népes az alapelemek listája.

Általános anyagmegjelölés

Fontos különbséggként emeli ki a szakirodalom mindenütt a dokumentumtípusok kezelésének a kérdését. Az RDA elődjében, az AACR2-ben GMD-k (general material designation – általános anyagmegjelölés) szerint nevezték meg az anyagokat. Ehhez tartozott egy ellenőrzött szótár, olyan elemekkel, mint: kartográfiai dokumentum, zene, szöveg, diafilm, mozgóképek, elektronikus forrás, mikrofilm, hangfelvétel, videofelvétel, stb. Szóval, minden olyan dokumentumtípus, ami általában fellelhető egy könyvtárban.

A dokumentum általános megnevezésének az a funkciója, hogy a felhasználót már a leírás elején tájékoztassuk arról, hogy az adott dokumentum milyen kategóriába sorolható. Igazán hasznosnak a nem-könyv jellegű dokumentumoknál bizonyultak.

Hátránya volt ennek a rendszernek, hogy a GMD a címbe beékelődve zavaró anyagként jelent meg – ez ugyan megkönnyítette az emberi felhasználó számára a találatok átválogatását – viszont a gépi felhasználók számára megnehezítette a metaadatok automatikus felhasználását azzal, illetve a dokumentum hovatarozását a leírás további részében is megjelentek. Ezt a JSC egyrészt felesleges ismétlődésnek tekintette, másrészt túlzottan korlátozónak találta. Az általános anyagmegnevezés elemei ugyanis a könyvtári környezetben jellemzően előforduló dokumentumtípusok leírására való. Az RDA-t viszont ennél szélesebb körnek szánták. A kevert adatmező problémáját mindenképp meg akarták szüntetni és nem voltak elégedettek a GMD nyújtotta besorolással, amivel a nem-könyvtár jellegű intézmények nem feltétlenül tudták besorolni az állományuk minden egyes elemét. Ezzel szemben az RDA-ban lehetőség van sokrétűbb, nem csak könyvtári környezetben használt – vagy éppen könyvtári környezetben jellemzően nem használt – dokumentumtípusok/forrástípusok leírására is.

Az RDA-ban ezzel szemben bevezettek három új fogalmat, amelyhez szabályozott, zárt szótárat alkalmaztak. Content type, Media type, Carrier Type.

A Content type-ot (tartalom típust) a szabályzat a A mű és a kifejezési forma attribútumainak rögzítése szakaszban tárgyalja. Maga a tartalomtípus a kifejezési forma attribútuma.

A tartalomtípus meghatározása: a tartalomtípus rámutat a kommunikáció alapvető formájára, amiben a tartalom kifejeződik és amin keresztül az ember be tudja fogadni. A kép vagy képek sorozatának formájában kifejezett tartalom esetében a tartalomtípus utal még a térbeli dimenziók számára, amelyben a tartalmat láttatni kívánták, valamint utal a kép mozgó vagy álló jellegére is.

Hanganyagoknál például a GMD eddig csak a zenét és a nem-zenei jellegű hangzóanyagot különböztette meg. Az RDA-nál kicsit részletesebb megkülönbözteti a Zenét (performed music) a beszédet (spoken word) és a hangokat (sounds) – ez utóbbi tekinthető egy nagy egyéb kategóriának példaként a szabályzat a hangoknál olyanokat említ meg, mint természeti hangok, mesterségesen előállított hangok.

De igazán érdekes a „formák” (form) típusú tartalomtípus. Ebben a tartalomtípusban a tartalom 3 dimenziós formák révén fejeződik ki. Megkülönböztetik, hogy ezeket a formák befogadásához az alkotó szándéka szerint mely érzékszervünk az elsődlegesen szükséges (látás vagy tapintás). A kartográfiai formákat külön kiemelik, mint speciális tartalomtípus. A 3 dimenziós formák behozatalával leírhatóvá válnak, olyan könyvtári gyűjteményben jellemzően nem jelenlévő tételek is, mint a szobrok.

General Material Designation	
AACR2 1.1C	RDA 3.2, 3.3, 6.9
245 00 \$a The sweet hereafter \$h [videorecording] / \$c Alliance Communications presents an Ego Film Arts production ; a film by Atom Egoyan ; screenplay by Atom Egoyan ; produced by Camelia Frieberg and Atom Egoyan ; directed by Atom Egoyan.	245 00 \$a The sweet hereafter / \$c Alliance Communications presents an Ego Film Arts production ; a film by Atom Egoyan ; screenplay by Atom Egoyan ; produced by Camelia Frieberg and Atom Egoyan ; directed by Atom Egoyan. 336 \$a two-dimensional moving image \$b tdi \$2 marccontent 337 \$a video \$b v \$2 marcmedia 338 \$a videodisc \$b vd \$2 marccarrier

10. ábra

A médiatípust (Media type) a szabályzat az első szakaszban (A megjelenési forma és a példány attribútumainak rögzítése) tárgyalja a megjelenési forma attribútumaként. A médiatípus mutatja meg azt az intermediációs eszközt melynek igénybevételével lehet az adott tartalmat megtekinteni, lejátszani stb.

Nagyon elnagyolt felosztást ad a forrás megjelenítéséhez szükséges eszközökről vagy éppen arról, hogy nincs szükség ilyen eszközre. Zárt ellenőrzött szótár 8 elemmel rendelkezik. Ezek közül néhány: audió, számítógép, nem szükséges mediáció, stb..

A hordozótípust (Carrier Type) a szabályzat közvetlenül a médiatípus után tárgyalja. Szintén a kifejezési forma attribútumaként.

A hordozó típusa magában foglalja az információhordozó médium formátumát és a forrás megjelenítéséhez, lejátszásához stb. szükséges eszköz típusát.

Ez tulajdonképpen a médiatípust bontja tovább alrészekre. Szintén zárt, ellenőrzött szótár. A médiatípus meghatározza, hogy a hordozótípusa mi lehet.

Például: A videó médiatípus hordozótípusai a film kartidzs, film kazetta, film orsó

Egyéb változtatások:

Hármas szabály, rövidítések

Az egyik leglátványosabb változtatása az RDA-nak, hogy megszüntette az úgynevezett hármas szabályt. Vagyis ha egy műnek háromnál több szerzője van, az összes szerző rögzíthető. A változtatás mellett úgy érvelnek, hogy a hármasszabálynak igazából csak helytakarékosági okai voltak, aminek digitális környezetben semmi értelme, hiszen itt nincs egy szabványos forma, amiben a leírásnak el kell férnie. Ezen felül így valóban megvalósítható, hogy egy szerző összes műve kereshetőség, hiszen ha egy adott szerző a kiadványon nem az első helyen volt feltüntetve, nem jelent meg szerzőként, így az adott mű nem jelent meg a nevére keresésnél.

Példaként hozom egy többszerzős dokumentum leírását. A 11. ábrán látható az AACR2 szerint leírt rekord, a 12. ábrán pedig ugyanez RDA-ban.

245 \$a Healthy vegetable [i.e. vegetable] recipes for your heart / \$c by Margaret Norton [et al.].
250 \$a 1st ed., rev. and enl.
260 \$a Pittsburgh, Pa. : \$b Healthy Living Pub. Co., \$c 2010.
300 \$a 188 p. : \$b ill., photos. (some col.) ; \$c 26 cm.
490 \$a Healthy Living recipe series ; \$v v. 12

11. ábra

Amint látható, nem csak a szerzők kiírása az egyetlen szembetűnő változtatás. A szabályzat szerint ezentúl minden rövidítést fel kell oldani. Ez alól a szabály alól kivételt képeznek a mértékegységek rövidítései.

Megfigyelhető változás, hogy a címben szereplő hibát betűhíven kell rögzíteni és a korrekciót nem a címnél kell elvégezni, sőt jelezni sem kell semmilyen módon, hogy a cím hibás, hanem egy külön adatmezőbe kerül a javított cím.

245 \$a Healthy vegetable recipes for your heart / \$c by Dr. Margaret Norton, Iowa State University, Dr. Leslie David, Arcadia University, Dr. Robert McCloud, Williams College, and Dr. Katherine Boone, University of Nebraska--Omaha.

246 \$i Corrected title: \$a Healthy vegetable recipes for your heart

250 \$a First edition, revised and enlarged.

260 \$a Pittsburgh, Pennsylvania : \$b Healthy Living Publishing Company, \$c 2010.

300 \$a 188 pages : \$b illustrations, photographs (some color) ; \$c 26 cm.

490 \$a Healthy Living recipe series ; \$v volume 12

12. ábra

Ellenőrzött szótárak

Az RDA-ban nagy szerep jut az ellenőrzött szótáraknak. Összesen mintegy 59 található belőlük a szabályzatban. Ebből 8 db zárt és 51 db nyílt. A nyílt ellenőrzött szótárak ilyen erős jelenlétét pozitívan értékelem, mivel ezek egyszerre biztosítják az egységességet és a rugalmasságot.

	Nyílt	Zárt
2. fejezet	1	1
3. fejezet	0	2
5. fejezet	0	1
6. fejezet	5	3
7. fejezet	5	0
8. fejezet	0	1
9 fejezet	2	0
11 fejezet	1	0
függelék	3	0

2.táblázat

A 3 függelékben lévő nyílt szótáron kívül melyek a kapcsolatjelölőket listázza, a többi ellenőrzött szótár mind az ismérvek rögzítése jellegű szakaszokban található meg. A szótárak jellemzően olyan területeken vannak, ahol a dokumentum fizikai jellemzői veszik számba (például a felvétel analóg vagy digitális voltát, a betűnagyság, adott fájl formátuma stb.), de van ahol a tartalomra is utalnak (zenei anyagoknál a szóló énekes hangfekvése, a dokumentumban található illusztrációk típusa).

RDA Teszt

Az RDA még nem bevezetett szabvány, így alkalmazásának tapasztalatairól sajnos még nem tudok beszámolni. Bár a mindennapi alkalmazást nem tudom vizsgálni, de volt azért valami

gyakorlati jellegű alkalmazása a szabványnak ez pedig az Amerikai Egyesült Államokban megtartott nemzeti RDA teszt.

Az Egyesült Államokban szervezett RDA teszt 2010 szeptember-2011 március között tartották. A tesztek szakmai részről nagy várakozás előzte meg, mivel a jelentősebb könyvtárak már ekkora eldöntötték, hogy függetlenül a teszt eredményétől át fognak térni az RDA-ra. A tesztre bármely RDA iránt érdeklődő intézmény jelentkezhetett. Több mint 95 intézmény jelentkezett tesztpartnernek. A tesztet felügyelő Coordinating Committee előzetes számításai alapján a teszt eredményességéhez legalább 750 rekord elkészítésére van szükség.

Ennek megfelelően úgy számoltak, hogy a tesztben 20 intézmény fog részt venni, mindegyik intézmény 20-25 forrást fog leírni párhuzamosan AACR2-ben és RDA-ban. A nagy érdeklődésre való tekintettel az ALA Publishing megengedte, hogy az előzetes tervekkel ellentétben – a 3 nemzeti könyvtárat nem számítva – 17 partnerintézmény helyett 23 vehessen részt a tesztben. Ezzel párhuzamosan az egy intézmény által készítendő rekordok számát is megemelték. A partnerintézmények kiválogatásánál ügyeltek arra, hogy a minta minél változatosabb legyen. A válogatásnál arra is ügyeltek, hogy a kiválasztott intézmények minél változatosabb információkezelő rendszereket használjanak. Minél többféle méretű profilú könyvtár és egyéb intézmény kerüljön bele. A végső mintában megtalálhatók a 3 nemzeti könyvtár, egyetemi könyvtár, a KELLO-hoz némiképp hasonló profillal rendelkező Quality Books Inc., közkönyvtár, múzeum és így tovább. (OCLC – WorldCat)

A teszt során 3 hónap alatt a 26 intézmény összesen 10570 bibliográfiai rekordot és 12800 besorolási adatállományt (authority record) készített el és körülbelül 8000 kérdőívet töltöttek ki.

Teszt idővonala

Maga a teszt 9 hónapot vett igénybe. Hátráltató tényező volt, hogy az RDA Toolkitet publikálása késett egy kicsit, a tervezett időpont helyett 2010. június 23-tól volt hozzáférhető a nagyközönség számára. A teszt első szakasza, a tanulási periódus, 2010. július 1.-jétől szeptember 30.-ig tartott. Ez volt az az időszak, amikor a partnerintézmények tanulmányozhatták az RDA szabályrendszerét.

A teszt második szakasza – a rekordkészítés – 2010. október 1.-je és december 31. között zajlott. A teszt harmadik szakaszát – a kiértékelést 2011. január 1.-jén kezdték meg.

A kiértékelt eredményeket 2011 júniusában tették közzé a Library of Congress honlapján. Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee címmel érhető el.¹³

Teszt menete

A tesztben a tesztelő intézmények az RDA Toolkit rendszerét használták. Így egyúttal nem csak magának a szabványnak a használhatóságát tudták lemérni, hanem hogy mennyire használható az RDA Toolkit, mint online felület. A katalogizálandó források kiválasztásánál törekedtek arra, hogy lehetőség szerint minél többféle dokumentumtípus képviseltesse magát, de mégse legyen túlzottan „specializált kivételek listája”-szerű a minta. A leírandó forrásokat 4 külön csoportba sorolták: Common Original Set, Common Copy Set, Extra Original Set, Extra Copy Set.

A Common Original Setnél csak bibliográfiai leírás és esetenként besorolási adatállomány készítés volt a feladat, tartalmi feltárást nem végeztek.

A Coordinating Committee ebbe a készletbe olyan dokumentumtípusokat próbált meg összeválogatni, amelyek minden könyvtárban megtalálhatóak, de tudatosan kizárt olyan forrásokat, mint treaties, térképek és kották. Ezek a típusú dokumentumok az Extra Original Setbe kerültek be. Mivel a tesztbe való bekerülésnél fontos kritérium volt, hogy legyen a résztvevők között olyan, aki foglalkozott ilyen speciális anyagok katalogizálásával.

Így is előfordult, hogy egy tesztpartnernek olyan forrást kellett leírnia, amivel nem foglalkozott az intézménye, de erre előnyként tekintettek. Úgy gondolták, hogy a rekordkészítési idő összehasonlításában torzító hatású az, hogy a katalogizálók jól ismerik az AACR2 szabályzatot, így az, hogy olyan forrást kell rögzíteniük, amelyet az intézményük nem gyűjt, következtetésképp az idevonatkozó AACR2 szabályokat sem ismerik, némiképp kiegyenlíti azt a torzítóhatást, amelyet az AACR2 ismerete és az RDA újdonság volta jelent.

A készletbe olyan forrásokat válogattak be, amik leírása során az egyes adatelemeket különbözőképpen kell rögzíteni AACR2-ban és RDA-ban (ilyen például megjelenési forma melynél csak a copyright dátuma ismert, több mint 3 szerzős mű, összefoglaló cím nélküli gyűjteményes mű).

¹³ Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee
<http://www.loc.gov/bibliographic-future/rda/source/rdatesting-finalreport-20june2011.pdf> (2013-01-08)

Extra Original Set

A COS kiegészítéseként minden résztvevő intézménynek kellett még 25 rekordot készítenie, ez volt az Extra Original Set. Az EOSnek kettős célja volt. Egyrészt biztosította, hogy a tesztben minél többféle dokumentumtípus szerepeljen, másrészt az így keletkezett rekordhalmazt rendszerfejlesztők felhasználhatják fejlesztés/kísérletezés céljából.

Minden egyes forrást le kellett írniuk RDA és AACR2 szerint. Ezt a kettőt két külön ember végezte, hogy valódi összehasonlítást lehessen tenni. Rögzíteniük kellett a rekord készítésére fordított időt, valamint miután elkészültek a készletek leírásával össze kellett hasonlítaniuk a kettőt és értékelni használhatósági és érthetőségi szempontból is. Ezek után a használókat is bevonták az értékelésbe. Megmutatták nekik mindkét rekordot várva a visszajelzéseiket.

A rekordkészítési időt tekintetében egy RDA rekordot a résztvevők átlagosan 31 perc alatt állítottak elő, ez nagyjából megegyezik az AACR2-t használókéval. Az egyéni eredmények között elég nagy különbségek mutatkoznak (1 és 720 perc). Általánosan megfigyelhető tendencia volt, hogy a rekordkészítési idő a munka előrehaladtával csökkent. Szinte mindenkinél a legtöbb időt az első 10 forrás katalogizálása vette el. Mint már említettem nem volt jelentős eltérést a két csoport (RDA és AACR2) rekordkészítési ideje között. Ez egyrészt azért is meglepő, mivel egy RDA rekord átlagosan több adatelemet tartalmazott AACR2-s társánál, és azért is, mert az AACR2 rekord készítésében a tesztelőknek már több éves rutinjuk volt, míg az RDA-ban a résztvevők az intenzív tanulási periódust mellett is még nem volt kipróbált a gyakorlatban számukra. Az adatok alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy valószínűleg akkor minden általuk keresett szabály gyorsan képesek voltak megtalálni. Ezért is meglepő, hogy sokan panaszkodtak arra, hogy zavaros számukra az RDA Toolkit felépítése és nem mindig biztosak benne, hogy a megfelelő szabályt találták meg és alkalmazták. Rögzítési hibák mindkét szabványnál előfordultak, jellemzően a komplexebb esetekben.

Teszt eredményei

Rekordok használhatósága

Az elkészült rekordok használhatóságát mérték a könyvtárosok és a használók körében is. Megkérték őket, hogy emeljék ki az RDA rekord pozitív és negatív tulajdonságait és hasonlítsák össze az AACR2 rekordokkal. Könyvtári részről 163 válasz érkezett. A válaszok kissé ambivalens képet adnak az RDA-ról. Két kérdés foglalkozott kifejezetten a használói feladatoknak való megfeleléssel. Arra a kérdésre, hogy véleménye szerint vannak-e az RDA-

ban olyan elemek, amelyek megkönnyítik a használó feladatok elvégzését, 85,2% válaszolt igennel, míg arra a kérdésre, hogy véleménye szerint vannak-e az RDA-ban olyan elemek, amelyek hátráltatják a használói feladatok elvégzését 64,8% válaszolt igennel. Tehát elmondhatjuk, hogy a tesztelők szerint az RDA-nak nem sikerült teljes mértékben megfelelni az egyik általuk kitűzött célnak, ami a használók négy információkeresés során felmerülő feladatának segítése. Az RDA-ban vannak olyan elemek, amelyek túl bonyolultak a felhasználók számára.

Bár a képet kissé árnyalja, hogy az AACR2 rekordokról nem tették fel a kérdést ilyen formában. Az kétféle szabvány összehasonlítása kicsit más képet mutat. A kérdésre, hogy véleménye szerint melyik szabvány szerint leírt rekordot könnyebb értelmezni a válaszok megosztott képet mutatnak.

AACR2 rekord	RDA rekord	Nagyjából azonos	Nem tudom
14. 1%	40. 5%	41. 7%	3. 7%

3. táblázat

Elenyésző azok aránya, akik szerint az AACR2 egyértelműen értelmezhetőbb a használók számára, viszont a legtöbb válaszadó szerint a két szabvány között felhasználói szempontból alig van különbség.

Az okok felderítését egy kicsit nehezíti, hogy a tesztelő intézményeknek módjukban állt szabadon eldönteni, hogy a kötelezően leírandó alapelemek mellett feltárnak-e más elemeket is a rekordban. Illetve az sem volt megszabva, hogy az összehasonlító AACR2 rekordok milyen mélységűek legyenek. Ez fontos lehet, mivel a kettő összehasonlítása során a jelentősen különböző mélységű feltárás befolyásolhatta a válaszadók véleményét.

A rekordok használhatóságáról kikérték a katalógizálók, a tesztben résztvevő intézmények munkatársai és a felhasználók véleményét is. A katalógizálók és a többi megkérdezett visszajelzéseit külön is megvizsgálták.

Pozitív visszajelzések a többi megkérdezettől

Az RDA-t pozitívan értékelők jellemzően kiemelték az RDA rekord érthetőségét és teljességét az AACR2 rekordhoz képest. Szintén pozitívan nyilatkoztak a rövidítések feloldásáról, főképp kiemelve a latin rövidítések ([s.l.]) elhagyását és helyettesítését angol nyelvű szöveggel. A válaszadóknak az is tetszett, hogy az RDA rekord több információt adott a kiadásról. Üdvözölték még a hármas szabály elhagyását, aminek köszönhetően több hozzáférési pontot kaptak a több szerző művekhez. Tetszést arattak még a következő elemek:

a személynév jellegű hozzáférési pontokhoz hozzáadott szereptípust leíró kifejezések, az általános anyagmegnevezés eltűnése a címből és a szerzőségi közlésből, az általános anyagmegnevezés lecserélése tartalom/média/hordozó típusra.

Negatív visszajelzések a többi megkérdezettől

Az RDA egyes elemei igen megosztóak. 65%-a azoknak akik negatívan nyilatkoztak az RDA rekordról említi az általános anyagmegnevezés leváltását, mint negatívumot. Véleményük szerint visszalépésként kell értelmezni ezt a változást, mert az AACR2 rekordban a használó azonnal kapott könnyen értelmezhető információt az adott dokumentum típusáról, az RDA-ban ez megszűnik, ráadásul az ellenőrzött szótárakban lévő kifejezések (külön kiemelték a „nem szükséges mediáció” kifejezést) zavarosak és értelmezhetetlenek a felhasználók számára.

- Az FRBR terminológiát a rekordon nehéz megérteni
- Hosszabb lesz a rekord attól, hogy mindenki által ismert rövidítéseket oldunk fel
- sic! tudatja a használóval, hogy a cím hibás, mellőzése nem szerencsés
- zavaró, hogy van kiadás éve és copy right év is, pláne ha a kettő azonos
- a „szerző” kapcsolatjelölő a 100as mezőben redundáns információ
- a rekordok túl hosszúak, mindez azért mert túl sok információ van a szerzőségi közlésnél és a kiterjedésnél

Az FRBR terminológia megértésének nehézségét említették a legtöbben a visszajelzések közül. Külön kiemelték, hogy nincs elég útmutatás arra vonatkozóan, hogy hol van a kifejezési forma és a mű határa. Az FRBR erről a kérdéskörrel így nyilatkozik:

„Mivel a *műről* alkotott fogalom elvont, nehéz pontos határokat kijelölni az entitás számára. A fogalmat, hogy miből áll egy *mű*, és hogy hol van a határvonal az egyik *mű* és a másik között, a különböző kultúrákban valójában egymástól eltérően lehet szemlélni. Következésképpen a különböző kultúrákban vagy nemzeti csoportokban lefektetett bibliográfiai szabályok eltérők lehetnek annak meghatározásában, hogy hol a határ az egyik és a másik *mű* között.”¹⁴

A Tesztben résztvevők nagy része arra panaszkodik, hogy ez az egyértelműsítő „határfelrajzolás” az RDA-ban nem történt meg.

¹⁴ A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (2012-12-15)

Pozitív visszajelzések a katalogizálók részéről

- A kapcsolatjelölők használata
- A szabályozott szótárak használata
- A 33X mezők
- A szabályok nagyrészt változatlanok az AACR2-től (de ahogy újrendezték őket, az szükségtelenül zavaros)
- Rugalmasság abban, ahogy az adatok rögzítésre kerülnek és hogy mennyi adatot rögzítünk
- A videók és az e-források teljesebb szabályrendszere
- Jól megírt és részletezett minden formátumra
- Megfelelő mozgásteret ad a helyi sajátosságoknak és a váratlan helyzeteknek
- Az új szabályok támogatják az FRBR-ben megfogalmazott használói feladatok elvégzését
- Az adatrögzítés és a megjelenítés különválasztása

Negatív visszajelzések a katalogizálók részéről

- A stílus és a nyelvezet nehezíti a megértést (sokkal komplikáltabb, mint lennie kellene)
- Túl absztrakt
- A példák hiánya (főleg MARC példák) és a példák kontextusnélkülisége
- A túl sok megengedett opció és alternatíva ahhoz vezet, hogy inkonzisztens rekordokhoz vezet
- Körkörös instrukciók, túl sok szabályra hivatkozás megnehezíti a követését
- Az ember sosem lehet benne biztos, hogy minden vonatkozó szabályt megtalált
- Csak a más meglévő szabályok átrendezése egy új koncepcionális keretrendszerbe
- Még mindig könyvcentrikus
- Sem a nyelvezet, sem az instrukciók szervezési módja nem támogatja a könyvtáron kívüli alkalmazást
- Sokkal több vezérelv és több példa kell a nem-nyomtatott és a multi-formátumú források leírásához
- A definíciókat nehéz megérteni, a glosszárium nem nyújt kellő segítséget

A katalogizálók megjegyzéseiben nagyon sokszor előkerül, hogy bár a JSC egy egyszerű, könnyen értelmezhető adatrögzítési szabványt akart készíteni, maga a szabályzat olyan szükségtelenül bonyolult, hogy még több éves katalogizálási rutinnal is nehéz a használata. A tapasztalataik alapján kétségesnek találják, hogy más közösségekben elterjedne az RDA – ki akarna egy bonyolult rendszert alkalmazni, ha az egyszerűbb is megállja a helyét – holott ez is az egyik alapcélja volt a tervezőknek.

Megemlítik, azt is, hogy az RDA még mindig szövegcentrikus. Valóban előrelépésként értelmezik az elektronikus forrásokra vonatkozó szabályrészeket, de tapasztalatuk szerint leginkább a szöveges alapú elektronikus források leírása optimális vele.

Költségek

A költségek vizsgálatakor arra jutottak, hogy rövidtávon az RDA nem megtérülő befektetés. Alkalmazása nem hoz azonnali költségcsökkenést a metaadatelőállítás területén. Sőt kiadási oldalon megjelennek olyan tételek, mint tréningek költségei, az RDA Toolkit előfizetés illetve, hogy a katalogizálók tanulás miatt kiesnek a munkából, esetlegesen felül kell vizsgálni a könyvtár katalogizálási szokásrendszerét és egy újat kialakítani ... és a legtöbb esetlegesen felmerülő költségről még nincs is tudomásunk. Ezzel kapcsolatban a Bizottság felveti, hogy szabadon hozzáférhető ingyenes tananyagok fejlesztésével valamelyes lehetne lejjebbfaragni ebből az összegből. A Bizottság szerint nem csak ezeket az azonnal felmerülő költségeket és az azonnali megtérülés hiányát kellene mérlegelni az RDA-ra való átállás eldöntésénél. Szerintük mindenképpen érdemesebb hosszabb távban gondolkodni. Az RDA bevezetése lehetővé tesz-e olyan folyamatok elindítását, amik majd az RDA-ra épülve és azt kiegészítve hosszú távon olcsóbb és minőségibb metaadatelőállítást tesz lehetővé, így hosszabb távon megtérülnek annak költségei. A Bizottság javasolja, hogy az együttműködést elősegítendő mindenki mérlegelje alaposan a hosszabb táv előnyeit is a döntéshozatalkor.

Az RDA kritikája

Az RDA kritikájában megfigyelhetünk bizonyos csomópontokat, amelyek köré csoportosulnak az elégedetlenkedő megjegyzések. Alapvetően két táborra oszlik az elégedetlenkedők sora. Az egyik tábor szerint az RDA túl messzire ment a változtatások tekintetében, a másik álláspont szerint pedig pont, hogy megragadt a hagyományok és a visszafelé kompatibilitás hálójában és nem tette meg azokat a változásokat, amelyeket meg kellett volna tennie.

Akik szerint az RDA inkább a jövőnek készült, mint a jelennek, azt nehezményezik, hogy nincs jól működő formátum hozzá. A MARC-ban való megjelenítése eléggé nehézkes, viszont a tervben lévő új formátum, olyan technológiával lesz kompatibilis, ami még a gyakorlatban nem létezik. Nem létezik olyan értelemben véve, hogy térnyerése nem érte el a kritikus tömeget és nem lehetünk benne biztosak, hogy valaha is el fogja érni.

A másik véglet szerint az RDA csak a felszínt kapargatja és valójában sokkal nagyobb változások kellettek volna ahhoz, hogy igazán a 21. század katalogizálási szabványának lehessen tekinteni az RDA-t. Túl sok benne a szöveges rész és túl evés benne az URI. Nem eléggé tervezték gépi környezetre. Szerintük az RDA tervezői túlságosan beleragadtak abba a hagyományba, hogy a katalogizálónak azt kell rögzítenie, ami majd a felhasználó számára megjelenik, vagyis szöveget. Holott jelenleg az is megvalósítható lenne, hogy például a besorolási adatoknál nem a személy nevét rögzítsük, hanem például a VIAF URI-ját, amit aztán az integrált könyvtári rendszer átalakít természetes nyelvű szöveggé aszerint, hogy a felhasználó milyen nyelvet állított be a felhasználó felületen. E vélemény szerint, az hogy mindenki külön szöveget katalogizál, csak szükségtelenül növeli az egységesség hiányát, még az URI rögzítési módszerrel mindez megváltozna és még a gépek is jobban tudnák kezelni az adatokat.

Ennek a véleménynek a képviselői, azt is szorgalmazzák, hogy a katalógusnak többnek kell lennie egy egyszerű listánál, hogy mi van meg a könyvtárban és mi nincs. Mert így a használatnak több forrásban kell keresnie a teljes körű tájékoztatásért.¹⁵

Konklúzió

Zárásként azt hiszem megállapítható, hogy ugyan az RDA nem hibátlan – nem is számoltak vele, hogy első nekifutásra hibátlan lesz – de mindenképpen figyelemre érdemes, hiszen vannak olyan elemei, amelyek előremozdíthatják az adatintegrációt és egy globális metaadatstruktúra létrejöttét segíthetik elő.

Az FRBR modell 4 szintjének megjelenése a feltárás során mindenképpen előrelépésként értelmezhető az eddigi – FRBR terminológiával megjelenési forma szintű – leíráshoz képest. Hiszen ez a fajta rögzítési mód lerakja az alapjait egy olyan rendszernek, amelyben más sokkal

¹⁵ Karen Coyle – Diane Hillmann: Resource Description and Access (RDA) – Cataloging for the 20th Century
<http://www.dlib.org/dlib/january07/coyle/01coyle.html> (2013-01-09)

több szempontból tudunk keresni. Viszont van egy olyan hátránya is, hogy az RDA-t csak az fogja tudni alkalmazni, aki megértette az FRBR modellt.

Maga az adatrögzítés módja olyan, hogy könnyen hozzá lehet igazítani a szemantikus webhez is. Ha esetleg a kétkedőknek igazuk lesz és a szemantikus web megmarad egy szép eszmény ezek az elemek akkor sem lesznek kifejezetten hátrányosak, úgyhogy véleményem szerint csak az alapján elutasítani az RDA-t, hogy a szemantikus web még nem működő rendszer nem érdemes. Hiszen ha csak lokálisan alkalmazzuk könyvtári rendszerben a szemantikus webes formátumokat már az is nagy előrelépés jelent majd nem szükséges hozzá, hogy más is alkalmazza. Felmerülhet kifogásként, hogy akkor cseberből vederbe kerülhetünk, hiszen ha csak könyvtári környezetben lesz jelen a szemantikus web, akkor ugyanott vagyunk ahol jelenleg a MARC formátummal. Ez valamilyen szempontból igaz is, viszont fontos különbség, hogy a MARC-ot kifejezetten könyvtári környezetre találták ki, míg a szemantikus web kezdeményezésben webprogramozók tevékenykednek jellemzően. Kicsit nehéz elképzelni, hogyha a szakterületükön valami egészen más irányú fejlesztések történnének a jövőben akkor nem próbálnák meg, hogy ezzel az új iránnyal kompatibilissé tegyék a munkájukat. Másrészt az RDF alapú adatrögzítés lassan ugyan, de terjed. Egyre több ember fedezi fel a benne rejlő lehetőségeket, amikor már egyszerű felhasználók számára is értelmezhető könnyen kezelhető lehetőségeket teremt meg.

Viszont mivel a saját bibliográfiai keretrendszere nem készült el, még nem tudhatjuk, hogy valójában mire is képes az RDA. Hogy valóban meghozza-e a várt előrelépést az még sok mindenen múlik.

Irodalomjegyzék

Nyomtatott források

Horváth Tibor, Papp István (szerk.): Könyvtárosok kézikönyve. 2. köt. Feltárás és visszakeresés. Budapest, Osiris. 2001.

Elektronikus források

Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről - Az IFLA szakértők 1. Tanácskozása által elfogadott tervezet a Nemzetközi Katalogizálási Szabályzatról 2003 Frankfurt, Németország - A „Statement of International Cataloguing Principles” magyar fordítása <http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2004/3/nyilatkozat.html> (2012-12-15)

A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (2012-12-15)

Functional Requirements for Authority Data
<http://www.library.illinois.edu/cam/rda/files/FRAD.pdf> (2013-01-09)

Tim Berners-Lee - James Hendler - Ora Lassila: The Semantic Web
<http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=the-semantic-web&page=2> (2013-01-05)

<http://www.w3.org/2001/sw/SW-FAQ#whatarebuildingblocks> (2012. december 28.)

<http://www.aacr2.org/governance.html> (2013-01-09)

<http://www.rda-jsc.org/translations.html> (2013-01-09)

<http://www.loc.gov/marc/transition/news/framework-103111.html> (2013-01-03)

Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee
<http://www.loc.gov/bibliographic-future/rda/source/rdatesting-finalreport-20june2011.pdf>
(2013-01-08)

Karen Coyle – Diane Hillmann: Resource Description and Access (RDA) – Cataloging for the 20th Century <http://www.dlib.org/dlib/january07/coyle/01coyle.html> (2013-01-09)

Ábrák és táblázatok forrásai

1. ábra: <http://www.frbr.org/files/entity-relationships.png> (2013-01-09)

3. – 4. ábra: Dorothea Salo: RDF, RDA and other TLAs <http://www.slideshare.net/cavlec/rdf-rda-and-other-tlas> (2013-01-09)

8. – 9. ábra: <http://access.rdatoolkit.org/> (2013-01-09)

10. ábra Emily Nimsakont: Cataloging with RDA: An Overview
<http://www.slideshare.net/nebraskaccess/ncompass-live-cataloging-with-rda-4158436> (2013-01-09)

11.-12. ábra <http://www.rda-jsc.org/docs/Georgia-RDA-bibliographic-examples.doc> (2013-01-09)

3. táblázat Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee
<http://www.loc.gov/bibliographic-future/rda/source/rdatesting-finalreport-20june2011.pdf>
(2013-01-08)